

MODERSMÅLET, PROVET I LÄSKOMPETENS 17.9.2018 BEDÖMNINGSTÖD FÖR SVARETS INNEHÅLLSASPEKTER

Dessa beskrivningar används som stöd för att bedöma svarens innehållsaspekter i läskompetensprovet. Övrigt som ska beaktas vid bedömningen beskrivs i de bedömningskriterier som ingår i studentexamensnämndens föreskrifter för provet i modersmålet.

https://www.ylioppilastutkinto.fi/images/sivuston_tiedostot/Ohjeet/Koekohtaiset/sv_foreskrifter_modersmalet_digitala_provet.pdf

Svaren kan också innehålla annat än det som nämns i dessa beskrivningar, och utmärkta svar behöver inte innehålla alla de iakttagelser och slutsatser som tas upp här.

Bedömningsstödet är inte bindande för Studentexamensnämndens bedömning. Modersmålets censorer slår fast principerna för den slutliga bedömningen.

Del I: Fack- och medietexter

1. K-Rautas reklam (18 p. + 12 p.)

I den tvådelade uppgiften består materialet av en reklamfilm av det finländska företaget K-Rauta. Reklamfilmen är riktad till den svenska marknaden. K-Rauta marknadsförs med hjälp av medel som bild, musik, ord och genom ett dramatiserat framställningssätt. I ett gott svar i båda delarna av uppgift 1 ska det framgå att examinanden förstått hur de olika medlen och modaliteterna samverkar i reklamfilmen.

1.1. (18 p.)

I uppgiften förväntas examinanden analysera hur olika medel används för att marknadsföra K-Rauta på den svenska marknaden. Syftet med reklamen är bl.a. att upplysa allmänheten om att K-Rauta, ett finländskt företag, etablerat sig i Sverige. Reklamfilmen utnyttjar konstellationen Finland-Sverige i marknadsföringen. Filmen har en mycket maskulin prägel och man kan dra slutsatsen att den åtminstone delvis är riktad till svenska män som är intresserade av att bygga och fixa.

I ett gott svar tar examinanden hänsyn till modaliteterna i reklamfilmen och förstår i stora drag hur bild, ljud och ord samverkar i "Jarmos" monolog. De mest uppenbara modaliteterna som används i reklamfilmen är **skrivna text** (Jarmos monolog, K-Rautas varumärke, slogan), **bild** (Jarmos vandring från bastun i den finska skogen över havet till den svenska kusten) och **ljud** (musik, tal, bakgrundsljud, ljudeffekter).

Bland de medel som används i reklamfilmen kan t.ex. följande nämnas:

Reklamen tilltalar målgruppen

- Jarmo ser konstant in i kameran och talar direkt till målgruppen (de potentiella kunderna i Sverige)
- Jarmos monolog är riktad till målgruppen och innehåller olika retoriska och stilistiska medel och argumentation
- Tilltal, omtal (Jag, Jarmo, vi–ni, Finland/K-Rauta-Sverige)
- I reklamen skapas en relation mellan Finland och Sverige ("En granne från öst", "Sveriges sak är vår").

Reklamen förknippar K-Rauta med positiva attribut

- K-Rauta förknippas bl.a. med attribut som pålitlighet, styrka, hållbarhet och kvalitet)
- Jämförelser och kontrasteringar antyder att Finland/K-Rauta på alla sätt är ett utmärkt/bättre val
- Kvaliteten på företagets produkter relateras till uppbyggnaden av Finland (en framgångssaga)
- Den positiva värdegrunden för företaget beskrivs i relation till Finland.

Reklamen utnyttjar dramatiska medel, klichéer och humor

- Struktur: ett händelseförlopp där rollfiguren Jarmo (personifikation för K-Rauta och Finland) tar sig över havet och erövrar Sverige
- Berättande dramatisk struktur, snabbt tempo, nostalgisk miljö, natur, dynamik, miljöombyten
- Jarmo (d.v.s. K-Rauta och Finland) tar rollen som den räddande hjälten som ska rädda Sverige med finsk sisu, styrka och uthållighet
- Överdrifterna och det tillspetsade tilltalet skapar humoristiska effekter
- Klichéartade beskrivningar av Finland (tango, sisu, tusen sjöar), den finska mannen och Sverige
- Igenkänningsfaktorer, självironi, nostalgi.

Reklamen ger löften

- Flera löften ingår i Jarmos monolog (t.ex. *Vi är mycket mer än så* och *För att ni förtjänar bättre än tunna laminatgolv*).

Ett gott svar bygger på relevanta iakttagelser och genremedvetenhet. Poängen med uppgiften är inte att räkna upp alla medel och knep som används i reklamfilmen utan att förstå mervärdet med dem och vad de tillför reklamen. Det viktiga är att svaret vittnar om insikt i hur olika medel kan användas i en reklamfilm. De olika medlen kan grupperas på olika sätt, t.ex. i modaliteter, med fokus på den narrativa strukturen, på erövringen av Sverige eller klichéerna kring Finland och den finska mannen.

1.2. (12 p.)

Många detaljer i reklamfilmen skapar tillsammans bilden av Finland. Reklamfilmen försöker göra intryck och fånga åskådarens uppmärksamhet genom en Finlandsbild som är humoristiskt skildrad och som driver med klichéer (t.ex. tusen sjöar, bastu, sisu).

Reklamen börjar med att visa den finska mannen "Jarmo" som sitter i en bastu. I ett gott svar förstår examinanden att "Jarmo" representerar en karikatyr av den finska mannen. Bilden av Finland är konsekvent tillspetsad och bygger på stereotypiska uppfattningar om Finland. I ett gott svar kan man t.ex. lyfta fram följande klichéartade detaljer och uppfattningar om Finland:

- **Vad Finland är känt för:** *Mitt land är känt för bastubad och tusen sjöar, rally och tango* och annat som Jarmo räknar upp och påstår.
- **Hur det ser ut i Finland:** bastubad, nakna män, rallybilar, Lordi på en busshållplats, ödslig skog och gammaldags landsbygdsmiljö.
- **Hur det låter i Finland:** Dragspelsmusik, finsk tango och ljud från naturen, finsk brytning (*Jag heter Jarmo, jag är från Finland*).
- **Hurdana finländare är:** pålitliga (*Ett land där ett handslag fortfarande gäller*), uthålliga (Jarmos ensamma kamp på havet, sisu), starka och gedigna (*Ett land byggt med säkra händer på gedigen grund, utan genvägar och med respekt för naturen*), säregna och udda (Lordi, Jarmo och andra detaljer). Jarmo förkroppsligar den finska sisun (han klarar av vad som helst).
- **Hurdant Finland är i förhållande till Sverige:** Tuffare, pålitligare, egendomligare, modigare (=bättre på alla sätt), som K-Rauta (*Vi är ett byggvaruhus av det rätta virket*), ombytta roller (*För att Sveriges sak är vår – en anspelning på att hjälpa varandra och på hur Sverige hjälpt Finland*). Finland förknippas med attribut som styrka, uthållighet, ansvar, tystnad och traditioner.

I ett gott svar lägger examinanden märke till detaljer som bygger upp bilden av Finland och förstår att bilden bygger på klichéer. Finlandsbilden används för att marknadsföra K-Rauta som företag och i reklamfilmen förknippas K-Rauta med samma egenskaper och värderingar som det Finland K-Rautas galjonsfigur (personifikation) Jarmo beskriver.

2. Tal till nyblivna studenter (30 p.)

I uppgiften förväntas examinanden analysera och utvärdera rektor Niclas Bjalkenborns tal till de nyblivna studenterna. Talet kan karaktäriseras som ett gratulationstal och analyseras med fokus på ett visst syfte (att gratulera och skapa framtidstro), en viss målgrupp (studenterna), i en viss kontext (en studentfest). En god analys av talet visar att Bjalkenborn förutom att enbart gratulera studenterna också vill sporra och uppmuntra dem till att friskt våga pröva sina vingar. En lyckönskning och gratulation till de nyblivna studenterna kommer fram i den sista meningen i talet.

Temat i talet är drömmar vilket framgår i rubriken *Ge ditt liv en dröm*. Bjalkenborn konkretiserar temat och sitt budskap med bl.a. bildspråk, citat, anekdoter och retoriska frågor. Talaren inkluderar mottagaren i sitt budskap genom att tala om "vi" och "du". Övriga aktörer i talet är talaren själv (jag), personer i allmänhet (man), Nelson Mandela och externa personer som kanske inte delar studenternas drömmar (de andra/dem).

Analysen av talet

Talet kan analyseras på olika sätt, exempelvis genom att ta fasta på följande:

Strukturen

- Inledning: hyllning till studenterna och fokus på brytningsskedet mellan gymnasietiden och framtiden
- Talaren kommer fort in på själva temat drömmar: varför de är viktiga och hur de kan leda en i livet
- Därefter följer exempel, anekdoter och citat med vilka talaren konkretiserar och stärker sitt budskap
- Talet avslutas med en uppmaning, lyckönskning och gratulationer.

Innehållet

- Temat och drivkraften i talet är drömmar som Bjalkenborn belyser genom olika exempel och reflektioner
- Bjalkenborn betonar bl.a. att drömmar bör vara personliga och värda att kämpa för, trots motstånd från andra människor
- Drömmarna beskrivs också i relation till en auktoritet (Nelson Mandela). Citaten av Mandela kopplas ihop med utbildning och den kunskap studenterna bär med sig från sin gymnasietid.

Påverkningsmedel, retorik och argumentation

- Ethos (talarens auktoritet i sin position som rektor)
- Pathos (drömmar, vädjan till känslor) starkare än logos (vädjan till tankar)
- I talet finns drag av logosargumentation men pathos dominerar
- Tilltal: "du" (talet är riktat till alla studenter, i princip till varje individ)
- Upplyfter, hyllar och ställer mottagaren i fokus
- Omtal: "vi", "jag"
- Retoriska frågor (*Hur ska du då finna din dröm?*)
- Citat, anekdoter och auktoritetsargument (Nelson Mandela och beskrivningen av dennes drömmar och vad de ledde till)
- Bildspråk, liknelser, metaforer (*Drömmen ger också möjligheter till utflykter, det är inte säkert att en motorväg är den rätta vägen till drömmen / Drömmarna är innehållet till själarnas skafferi*).

Utvärderingen av talet

I utvärderingen av talet är det viktigt att examinanden utgår från talet som står i fokus: ett gratulationstal eller festtal. Festtal uppmanas ofta vara korta, fokusera på en eller två saker och på syftet med firandet. Att påverka mottagarens tankar och känslor är viktigt i ett festtal.

Bjalkenborns tal har ett syfte, en tydlig mottagare och det äger rum i en viss kontext. I utvärderingen av talet kan man **exempelvis** reflektera över frågor som

- Fungerar budskapet om drömmarna i sammanhanget?
- Är de medel som används effektfulla?
- Hur fungerar inledningen och avslutningen?
- Hur väl tar talaren hänsyn till mottagarna?
- Uppfyller talet förväntningarna på ett effektivt gratulationstal?
- Lyckas talaren fånga mottagarens intresse?

I ett gott (och i synnerhet förtjänstfullt) svar inser examinandena att det i sista hand är omöjligt att utvärdera talet i sin helhet eftersom man utgående från en lösryckt skriven text inte vet hur det fungerade i verkligheten.

DEL II: Skönlitterära och andra fiktiva texter

3. Novellanalys (30 p.)

Uppgiften förutsätter både analys och tolkning av novellen. I ett gott svar analyserar examinandena centrala berättartekniska och språkliga medel som används i novellen. Uppgiften förutsätter en mångsidig behandling av medlen. I ett gott svar presenterar examinandena också en motiverad tolkning av vad novellen handlar om. Tolkningen ska framgå tydligt och hänga logiskt samman med analysen. I svaret är det också möjligt att reflektera över olika tolkningsmöjligheter. Förtjänster är t.ex. en insiktsfull behandling av utsagda eller symboliska element i novellen eller namnet på novellen.

I **analysen** av novellen förväntas examinandena känna igen novellen som en skönlitterär textgenre och kan ringa in berättartekniska och språkliga medel som används i novellen. Fokus kan t.ex. ligga på följande aspekter:

Berättaren och de övriga personerna

- Berättaren, vars namn inte anges, är av allt att döma ett av barnen i den familj som beskrivs.
- Av de övriga personerna nämns barnen Rod och Kimmie och mamman och pappan, som inte namnges.
- Pappan står i fokus i personbeskrivningen.
- Pappan beskrivs huvudsakligen genom sin vana att dekorera pålen/metallkrucifixet som står på gården.
- Vi-perspektivet i novellen bygger upp en skiljelinje mellan pappan och barnen i familjen.

Tid, händelser och miljö

- Berättaren återger händelserna kronologiskt, men tillbakablickande i förfluten tidsform.

- Även om tidsspännet som skildras i novellen är långt, skildras händelseförloppet kortfattat och koncist med fokus på centrala ögonblick.
- Tidens gång beskrivs genom avgörande händelser och vändpunkter (t.ex. barnens första dejt, giftermål, barnbarnens födelse, mammans död, pappans förändring och död och försäljningen av huset).
- Tidskontexten antyds ungefärligt (t.ex. via jordbävningen i Chile), en exakt tidpunkt för händelserna är svår att bestämma.
- De amerikanska högtiderna, nationella symbolerna och stora tilldragelserna visar att händelserna utspelas i USA. Någon mer exakt ort eller plats nämns inte. Händelserna verkar utspelas i en typisk amerikansk förortsmiljö.

Händelseförlopp / dramatisk kurva

- I det första stycket introduceras familjen genom att berättaren presenterar pappan, hans beteende och vana att dekorera pålen/metallkrucifixet.
- Därefter flyttar barnen hemifrån och familjens roll försvagas.
- Mammans död i mitten av det andra stycket fungerar som ett slags vändpunkt.
- Pappans beteende förändras, han börjar öppna sig och kommunicera med skrivna ord.
- Berättelsen avslutas genom pappans död och försäljningen av huset.
- Pålen/metallkrucifixet slängs på soptippen och berättelsens tid avslutas.

Språk och stil

- Novellen är skriven på standardspråk med vissa drag av muntligt berättande. De språkliga och stilistiska valen beskriver en gemensam erfarenhet (*Vi flyttade hemifrån, gifte oss, fick egna barn*).
- Novellen är koncis: hela berättelsen återges i två stycken. Meningarna är korta och slagkraftiga: huvudsatser och korta bisatser.
- Stilen och stämningen är absurd och tragisk: överraskande detaljer beskrivs utan förklaringar, föräldrarna och händelserna beskrivs i huvudsak distanserat och genom konstateranden. Pappans och mammans död beskrivs och konstateras sakligt, t.o.m. kyligt.

Tolkningen ska bygga på analys av berättartekniska och språkliga aspekter i novellen. Den mångbottnade novellen möjliggör olika tolkningar. I tolkningen kan man t.ex. lyfta fram någon eller några av följande aspekter:

- Tolkningar som fokuserar på pappan: Hurdan är han och varför handlar han som han gör? Varför var han sådan som han var? Varför dekorerade han metallkrucifixet?
- Tolkningar som fokuserar på familjen: Hur fungerar novellen som en skildring av dynamiken i en familj och hur låter sig titeln på novellen förstås som en del av familjeskildringen (pinnarna som familjemedlemmar)?
- Tolkningar som fokuserar på kommunikation: Vilken roll spelar metallkrucifixet i beskrivningen av kommunikationen och kommunikationssvårigheterna mellan generationerna och familjemedlemmarna?

- Tolkningar som fokuserar på samhället: i tolkningen kopplas skildringen av familjen t.ex. till en amerikansk kontext eller tidskontext, till tankar om småborgerlighet eller falskhet i kärnfamiljen. Vad berättar novellen om normerna och strukturerna i samhället?

Det är också möjligt att i tolkningen dra paralleller till det finländska samhället eller till en västerländsk kontext.

4. Låttext och dikt (12 p. + 18 p.)

Uppgiften är tvådelad. I den första delen förväntas examinanden plocka fram och exemplifiera drag som är typiska för poesi i Timbuktus låttext *Fallskärm*. Den andra delen går ut på att jämföra beskrivningarna av förändringar i livet i Timbuktus låttext och en dikt av Märta Tikkanen.

4.1. (12 p.)

Svaret kan vara uppräknande även om inte uppräknningen som svarsform nämns i samband med uppgiften. Svaret förutsätter att examinanden känner igen drag som brukar förekomma i poesi. Det är inte nödvändigt att ett gott svar innehåller alla drag som är typiska för poesi. Examinanden kan bl.a. lyfta fram följande drag:

- Formen: texten är utformad på ett sätt som är typiskt för poesi och dikter, inkl. uppställning, strofer och verser.
- Perspektivet: ett centrallyriskt diktjag som uttrycker och formulerar sina tankar och känslor, låten är riktad till ett du.
- Rim och alliteration: *knyck, snyggt, odjur, otur, ankdamm-ankrad, känslsvall-känslokall*.
- Bildspråk, liknelser, metaforer: *fallskärmsliknelsen, fallet från höjden, alla liknelser som används för att beskriva jaget, duet och det som hänt*.
- Ryt, upprepning, stegring: korta slagkraftiga meningar som varieras, ord som återkommer (jag, du, här, där).
- Kreativt språkbruk: ord, uttryck och konstruktioner som är påhittiga och kreativa och som bryter mot normerna för prosa (t.ex. interpunktion, kommatering).

Poesi (eller en dikt) kan förstås också se ut på ett helt annat sätt än Timbuktus låttext *Fallskärm*, men texten innehåller ändå fler drag som brukar förekomma i dikter, poesi och lyriskt språkbruk.

4.2. (18 p.)

I både Timbuktus låttext *Fallskärm* och Märta Tikkanens dikt beskrivs en förändring som ägt rum. Låttexten beskriver hur låtens jag levde i misär och elände och hur kärleken och mötet med en kvinna förändrat allt till det bättre. Märta Tikkanens dikt beskriver en annorlunda förändring där ett parförhållande gradvis förändrats under tidens gång och hur kärleken gradvis avtagit. I ett gott svar förväntas examinanden lägga märke till förändringarna och jämföra hur de beskrivs i de två texterna.

Förändringen i Timbuktus låttext

Det finns en grundläggande konstellation mellan ett jag och ett du i låttexten. Av kontexten (den manliga sångaren) och bildspråket som används för att beskriva mottagaren (t.ex. sjujungfru), kan man dra slutsatsen att orden är riktade från en man till en kvinna. En utgångspunkt för ett gott svar är att examinanden kan analysera och tolka beskrivningen av de två personerna och de förändringar som beskrivs. Den förändring som beskrivs i låten handlar om hur personen som låten är riktad till påverkat och förändrat jagets liv. En beskrivning av förändringen förutsätter en analys av hur de två personerna beskrivs.

- Jagets förflutna beskrivs med negativt laddat bildspråk: *ett mörkt moln, stirra in i väggen, ankdamm, löv i kuling, odjur, otur, känslökall, hopplös, en millimeter från förfall, grus i parken, djupt i knarket, zombiemode.*
- Av bildspråket och de övriga ledtrådar som ges i låttexten kan man dra den slutsatsen att jaget levde i misär och att personen som låten är riktad till kommit som en räddare i nöden (fallskärm) och återgett jaget livskraft och -lust.
- Förändringen är mer eller mindre total och beskrivs i euforiska ordalag.
- Låtens du beskrivs med positivt laddat bildspråk: *en ljus blick, har utsikt, segla sju hav, ankrad, sjujungfru, fyrklöver, känslösvall, guld i djungeln.*
- Låtens du är den räddande fallskärmen, hyllad och prisad med superlativer och feminina, ljusa och översvallande uttryck.

Kort sagt berättar låttexten om att det höll på att gå dåligt för jaget, han levde ett dåligt liv i Malmö, med droger och misär och höll t.o.m. på att gå under. Låtens du fick hans liv att vända.

Förändringen i Märta Tikkanens dikt

Beskrivningen av ett parförhållande som genomgått en förändring i Märta Tikkanens dikt utgår också från ett jag, från diktjagets perspektiv. Diktjaget talar till ett "du" som är den andra parten i relationen. I ett gott svar kan läsaren t.ex. ringa in följande aspekter av den förändring som beskrivs i dikten:

- Tidsperspektivet: Dikten är skriven ur ett tillbakablickande nu, den mest intensiva och kärleksfulla fasen i förhållandet är över.
- Förändringen: Diktjaget skildrar en förändring som skett i förhållandet. De stora drömmarna, känslorna och förhoppningarna som fanns i förhållandet har gradvis ebbat ut. Kärleken har svalnat. I diktens nu kvarstår bara två människor som bor tillsammans.

- Beskrivningen ger inget entydigt svar på frågor som: Varför gick det som det gick? Vem förändrades? Du, jag eller vi båda?

Även om det inte sägs rakt ut kan man tolka dikten som riktad från en kvinna till en man.

Jämförelsen av förändringarna i de två texterna

I en god jämförelse av förändringarna som beskrivs i de två texterna kan man lägga märke till både likheter och skillnader. Båda texterna skildrar en stor förändring som ägt rum i livet i anknytning till en annan person, i en kärleksrelation. Texterna beskriver förändringen på mycket olika sätt och med fokus på olika skeden i förhållandena. I Timbuktus låttext har förändringen skett snabbt och lett till det bättre. I Märta Tikkanens dikt har den skett långsamt och till det sämre. I ett gott svar kan man konstatera att Timbuktus låttext är en kärleksfull hyllning till den andra parten, medan Märta Tikkanens dikt uttrycker betydligt svalare känslor. I båda texterna beskrivs förändringarna ur en persons synvinkel.

I ett gott svar är det också möjligt att t.ex. reflektera över hur förändringarna hänger ihop med uppfattningar om kärlek och parförhållanden i de två texterna. I ett gott svar är det också möjligt att göra antaganden om hur personernas ålder möjligtvis påverkar beskrivningarna av förändringarna, att tolka förändringarna i en genrekontext (t.ex. rapmusik/populärmusik/underhållning kontra seriös centrallyrisk dikt) eller att ta fasta på stereotypa eller traditionella uppfattningar eller förväntningar om manligt och kvinnligt som kommer till uttryck i texterna. Det är viktigt att tolkningarna går att motivera med textiakttagelser.